

EUGENIUSZ STROIŃSKI

Rynek ubezpieczeń w Polsce na tle sytuacji w Europie Środkowej i Wschodniej

W artykule dokonano próby oceny wpływu skutków kryzysu ekonomicznego na stan sektora ubezpieczeń w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, a zwłaszcza jak na tle regionu kształtuje się sytuacja w Polsce. Straty, jakie zanotował nasz rynek, nie są nadmiernie dotkliwe. Spadek składki w ubezpieczeniu na życie nastąpił w jednym tylko roku 2009, jak można sądzić, między innymi, jako wynik nadmiernego wzrostu tych ubezpieczeń w poprzednim roku. Wyniki I kwartału 2010 świadczą, że straty będą stopniowo kompensowane. W żadnym roku nie nastąpił regres w ubezpieczeniach majątkowych i innych osobowych. W innych krajach regionu straty są dotkliwsze i obejmować mogą dłuższy okres czasu, sięgający także 2010 roku. Najtrudniejsza sytuacja w tym względzie ma miejsce na Litwie, Łotwie i na Węgrzech. Zwraca uwagę wysoka pozycja PZU SA i PZU Życie SA na rynku w regionie Europy Środkowej i Wschodniej. Pozycja ta ulega dalszemu umocnieniu.

Wprowadzenie

W latach 2008 i 2009 nastąpiło niemal na całym świecie spowolnienie gospodarcze, a w wielu krajach stagnacja i regres. Niektóre kraje znalazły się w głębokim kryzysie. Odbiło się to wyraźnie na stanie sektora ubezpieczeń, który jest ściśle powiązany z całą gospodarką, zwłaszcza z sektorem finansowym, który został efektami kryzysu najbardziej dotknięty, a jak niektórzy twierdzą, który kryzys ten wywołał. W niniejszym artykule dokonano próby oceny sytuacji kryzysowej, bądź pokryzysowej, w sektorze ubezpieczeń w krajach regionu Europy Środkowej i Wschodniej, a zwłaszcza jak na tle regionu kształtuje się sytuacja w naszym kraju.

Wiele przesłanek przemawia za tym, że o ile nie wystąpią jakieś szczególne okoliczności, kryzys gospodarczy, także na rynku ubezpieczeń, został w większości krajów regionu, choć nie wszędzie, przewyciężony, i że począwszy od 2010 r. następować będzie odbudowa utraconych pozycji. Można mieć nadzieję, że tak właśnie nastąpi w Polsce, której straty na tle całego regionu nie wydają się nadmierne.

Niniejszy artykuł jest wynikiem udziału autora w corocznej konferencji Międzynarodowego Stowarzyszenia Czasopism Ubezpieczeniowych, która odbyła się w dniach

17-19 czerwca 2010 r. w Sofii (Bułgaria). Kolejna konferencja odbędzie się w maju 2011 r. w Bukareszcie (Rumunia). Ponieważ poprzednia konferencja odbyła się w Warszawie, nietrudno zauważyć jak wielkie znaczenie przywiązuje się w świecie ubezpieczeniowym rynkowi ubezpieczeń w tej części Europy.

1. Wyniki ekonomiczne

Pogorszenie sytuacji gospodarczej na świecie charakteryzują podstawowe wskaźniki ekonomiczne, a przede wszystkim spadek produktu krajowego brutto, produkcji przemysłowej, eksportu, przy jednoczesnym wzroście bezrobocia. Sytuacja w poszczególnych krajach jest niejednakowa, a stopień nasilenia ujemnych skutków światowego kryzysu różny. Zdaniem ekspertów Międzynarodowego Funduszu Walutowego, wśród krajów Unii Europejskiej w regionie Europy Środkowej i Wschodniej można wyodrębnić trzy grupy krajów, różniące się pod względem skutków światowego kryzysu i wpływu na bieżącą sytuację gospodarczą:

- 1) kraje względnie stabilne, które skutecznie oparły się światowemu kryzysowi (Polska),
- 2) kraje, w których skutki kryzysu nie były nadmiernie intensywne, i które już w 2010 r. mogą oczekiwać wzrostu gospodarczego (Czechy, Słowenia, Słowacja i Rumunia),
- 3) kraje, w których skutki kryzysu mogą być głębsze i spadek gospodarczy może utrzymać się w 2010 r. (Węgry, Bułgaria, Estonia, Litwa i Łotwa); w Bułgarii wysokość PKB w pierwszym kwartale 2010, r. wyniosła 7 148,9 mln euro, co stanowi 21,1 całkowitego dochodu narodowego w 2009 r.¹, Na Węgrzech i w krajach nadbałtyckich sytuacja jest jeszcze trudniejsza.

Spośród krajów znajdujących się w tej części geograficznej poważne straty zanotowała Ukraina i tam można spodziewać się, że kryzys potrwa dłużej. Trudny do interpretacji jest wynik zanotowany przez Albanię, która wykazuje 4-procentowy wzrost dochodu narodowego, tym bardziej, że powszechnie uznaje się, że jedynie Polska oparła się kryzysowi i jej wynik w 2009 r. jako jedyne go kraju w Europie jest dodatni.

Wyniki ekonomiczne całego regionu oraz kilku ościennych krajów przedstawia Tabela 1.

Tabela 1. Wyniki ekonomiczne w krajach Europy Środkowej i Wschodniej i w niektórych ościennych krajach w 2009 r.

Kraj	Liczba ludności (w mln)	PKB <i>per capita</i> (w USD)	Wzrost realny (w %)
Albania	3,1	3 962	4,0
Białoruś	9,6	5 760	- 0,8
Bośnia i Hercegowina	3,9	5 283	- 3,0
Bułgaria	7,5	5 775	- 5,3
Chorwacja	4,4	14 258	- 5,1

Ciąg dalszy tabeli na str. 115

1. Według danych Bułgarskiego Narodowego Instytutu Statystycznego.

Ciąg dalszy tabeli ze str. 114

Kraj	Liczba ludności (w mln)	PKB <i>per capita</i> (w USD)	Wzrost realny (w %)
Czarnogóra	0,6	7 619	- 5,0
Czechy	10,4	17 977	- 3,8
Estonia	1,3	14 284	- 14,1
Litwa	3,4	10 608	- 15,0
Łotwa	2,3	11 582	- 18,4
Macedonia	2,1	4 089	- 1,3
Mołdawia	3,6	1 472	- 6,5
Polska	38,0	11 910	1,7
Rosja	141,2	9 242	- 7,9
Rumunia	21,4	7 614	- 7,0
Serbia	7,4	5 061	- 2,9
Słowacja	5,4	16 868	- 4,9
Słowenia	2,0	21 170	- 7,9
Turcja	72,2	8 416	- 6,2
Ukraina	45,9	2 237	- 15,3
Węgry	10,0	12 705	- 6,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w miesięczniku *Primm*, Bukareszt, Maj 2010.

Dla porównania, w Niemczech, gdzie notowany był w 2008 roku tylko nieznaczny wzrost produktu krajowego brutto (1,3 proc.), w 2009 r. nastąpił jego spadek o 5,0 proc.².

Fakt wyróżniającej się pozycji Polski wobec światowego kryzysu nie oznacza, że echa tego kryzysu całkowicie ominęły nasz kraj i w związku z tym nastąpiły istotne zmiany jego sytuacji ekonomicznej, w tym także usytuowania w rankingu w ramach regionu. Dokonane przesunięcia, wynikające z różnego wpływu światowego kryzysu stanowią niewielką tylko korektę układu państw w tej części Europy. Polska pozostaje w grupie średnio rozwiniętych krajów regionu i pod względem wysokości dochodu narodowego, w przeliczeniu na 1 osobę, nadal wyprzedza ją dość znacznie wiele krajów, w tym oczywiście Słowenia, której dochód nie odbiega od dochodu wielu krajów Europy Zachodniej, oraz Czechy, historycznie bardziej rozwinięte gospodarczo od Polski, ale także Słowacja, Estonia, Chorwacja i Węgry, z którymi zwykliśmy się równać w przeszłości. Natomiast dzięki silnemu kryzysowi na Litwie i Łotwie zdołaliśmy wyprzedzić te kraje, które przez ostatnie lata odnotowywały znaczny progres i w poprzednim roku przewyższały nasz kraj pod względem wysokości produktu krajowego brutto w przeliczeniu na 1 osobę.

2. *The German insurance industry in the Year 2009*, referat na konferencję PIA w Sofii (17-19 czerwca 2010).

2. Stan sektora ubezpieczeń

Recesja gospodarcza wpłynęła także na sytuację w sektorze ubezpieczeń. W 2009 r. nastąpił powszechny spadek ubezpieczeń mierzony wielkością składki, niespotykany w poprzednim okresie. Po raz pierwszy od wielu lat, w niemal wszystkich krajach regionu, nastąpiło obniżenie składki, w niektórych bardzo znaczne (Tabela 2).

Tabela 2. Sektor ubezpieczeń w Europie Środkowej i Wschodniej

Kraj	Składka (mln euro)	Zmiana 09/08	Udział w rynku w regionie (%)	Gęstość ubezpieczenia (euro)
Albania	57,19	- 0,14	0,18	18,45
Bośnia i Hercegowina	173,30	0,96	0,55	44,44
Bułgaria	849,99	- 8,20	2,72	113,33
Chorwacja	1 288,13	- 2,54	4,12	292,76
Czarnogóra	64,22	6,01	0,21	107,03
Czechy	5 286,81	4,29	16,87	508,35
Estonia	366,83	- 1,28	1,17	282,18
Litwa	446,61	- 22,49	1,43	131,36
Łotwa	377,47	- 25,49	1,21	164,12
Macedonia*	95,89	- 9,17	0,23	34,25
Polska	12 497,57	- 12,05	39,92	328,88
Rumunia	2 110,03	- 13,11	6,73	98,60
Serbia	559,98	- 5,21	1,79	75,67
Słowacja*	2 018,93	- 3,87	6,44	373,88
Słowenia	2 075,33	2,76	6,62	1 037,67
Węgry	3 049,49	- 9,38	9,73	304,95
Region	31 317,79	- 7,63	100,0	354,77

* dane szacunkowe w oparciu o wyniki za trzy kwartały 2009 r.

Źródło: Jak w tabeli 1.

W Tabeli 2 przedstawiono wyniki sektora ubezpieczeń w grupie 16 krajów, które w większości opracowań traktowane są jako grupa państw stanowiąca region Europy Środkowej i Wschodniej. Warto podkreślić, że granice tego regionu nie są precyzyjnie określone i pojęcie to wynika nie tylko z układu geograficznego, ale także politycznego. Do tej grupy państw rzadko dołącza się np. Grecję, gdyż tradycyjnie pod pojęciem Europy Środkowej i Wschodniej rozumie się tylko kraje leżące na obszarze tej części świata, które w latach 1945-1990 znajdowały się w strefie wpływów byłego Związku Radzieckiego, a które dziś są częścią Wspólnoty Europejskiej, bądź dążą do tego, aby stać się jej częścią. Jeszcze większe kłopoty powstają przy sprecyzowaniu takich pojęć jak: „Kraje Trzeciego Świata” (uczestniczyłem kiedyś w takiej konferencji), „Kraje Rozwinięte”, etc.

Do grupy 16 krajów przedstawionych w Tabeli 2 niekiedy dołącza się Białoruś, Mołdawię i Ukrainę, a sporadycznie także Rosję i Turcję, na ogół jednak nie są one brane pod uwagę przy analizie regionalnego rynku. Niekiedy również z grupy krajów tego regionu wyłącza się Albanie. Z tych względów operując pojęciem regionu Europy Środkowej

i Wschodniej konieczne jest sprecyzowanie, jakie konkretnie kraje są uwzględniane w tej grupie.

W grupie krajów przedstawionych w Tabeli 2 obniżenie składki (7,6 proc.), okazało się nieco wyższe od obniżenia dochodu narodowego (5,0 proc.), jednak są to wielkości porównywalne i można wyrazić pogląd, że recesja gospodarcza w tym regionie spowodowała zbliżone skutki w zakresie ubezpieczeń, mierzone wielkością składki. Jest to nieco inna sytuacja niż w krajach Europy Zachodniej, gdzie od wielu już lat ubezpieczenia nie rozwijały się tak szybko, jak w regionie krajów Europy Środkowej i Wschodniej. Stąd, poza niektórymi krajami, nie odnotowano na ogół obniżek składek w 2009. Przykładowo w Niemczech, mimo spadku produktu krajowego brutto w 2009 r., nastąpił wzrost składki o 3,1 proc. (przy wzroście składki w 2008 r. o 1,0 proc.), jednak główną przyczyną tego wzrostu był wzrost składki z tytułu prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych oraz ubezpieczeń na życie ze składką jednorazową (ubezpieczenia ze składką płaconą regularnie uległy zahamowaniu)³.

Największe obniżenie składki, podobnie jak w przypadku produktu krajowego brutto, nastąpiło na Łotwie i Litwie, a następnie w Rumunii i w Polsce. W przypadku Polski obniżka składki stanowi pewnego rodzaju zaskoczenie, gdyby wiązać przyczynowo-skutkowo oba te wyniki. Wiązanie takie byłoby jednak nietrafne, bez uwzględnienia przebiegu rozwoju ubezpieczeń w ostatnich kilku latach, a także jego struktury, zwłaszcza udziału ubezpieczeń na życie, a także wewnętrznej struktury tych ubezpieczeń. Warto podkreślić, że w wielu krajach, w których nie nastąpiło obniżenie składki w 2009 r. wiązało się to z bardzo silną obniżką składki już wcześniej, tj. w 2008 r.

Najbardziej dramatyczna sytuacja wydaje się być na Łotwie, gdzie spadek składki w 2009 r. wyniósł 25,5 proc., a stan gospodarki obniżył się o ponad 18 proc. Stosownie do szacunków miejscowego Swedbanku (także prowadzącego ubezpieczenia od marca 2009 r.) składka ubezpieczeniowa w tym kraju może obniżyć się w 2010 r. o dalsze 20 proc. Wydaje się to możliwe, bowiem w pierwszych dwóch miesiącach tego roku składka spadła nawet o 36 proc.

Równie dramatyczna sytuacja wystąpiła na Litwie, gdzie w wyniku skurczenia się rynku nastąpiło cofnięcie się rynku ubezpieczeń do stanu notowanego w 2006 r.

Warto zauważyć, że w niektórych krajach regionu (podobnie jak ma to miejsce w niektórych krajach Europy Zachodniej), z ubezpieczeń wyłącza się jako odrębny sektor, dobrowolne ubezpieczenia zdrowotne. Na przykład w Bułgarii w 2009 r. składka przypisana brutto za ubezpieczenia wyniosła 859,7 mln euro, a składka za dobrowolne ubezpieczenia zdrowotne 19,6 mln euro. W pierwszym kwartale 2010 r. składka ta wyniosła 8,4 mln euro i można sądzić, że w całym roku nastąpi wzrost o około 100 proc. w stosunku do roku ubiegłego⁴.

Sektor ten jest odrębnie nadzorowany przez Komisję Nadzoru Finansowego. W naszym kraju ubezpieczenia zdrowotne stanowią integralną część ubezpieczeń Działu I i Działu II.

Warto też wskazać na różnicę w zakresie struktury trójfilarowego systemu ubezpieczeń emerytalnych w Bułgarii w stosunku do Polski. Drugi filar (dodatkové rentowe

3. *Ibidem.*

4. *Ibidem.*

ubezpieczenie obowiązkowe) prowadzone jest przez specjalnie w tym celu stworzone towarzystwa ubezpieczeń rentowych (7 towarzystw zarządza 29 funduszami; liczba ubezpieczonych na 31 marca 2010 r. wynosiła 3 763 787, a łączna wysokość funduszu 1 690 mln euro, tj. 4,8 proc. w stosunku do dochodu narodowego brutto)⁵.

3. Struktura ubezpieczeń

Wysoki udział ubezpieczeń na życie w strukturze rynku traktuje się na ogół jako świadectwo nowoczesności i dojrzałości tego rynku. Do 2008 r. Polska należała do krajów o najwyższym udziale ubezpieczeń na życie w Europie (nie tylko w regionie). Udział ubezpieczeń na życie przekroczył 65 proc. i osiągnął poziom krajów skandynawskich zbliżając się do sytuacji na rynku brytyjskim, a pozostawiając znacznie w tyle takie kraje jak Francja, Niemcy, Hiszpania, Holandia.

Zmiany na rynku następowały stopniowo. Około 20 lat temu udział w rynku ubezpieczeń na życie wynosił 10 proc.-15 proc., i w ciągu kolejnych lat odnotowano zwiększenie się tego udziału, największe w 2008 r., gdy składka za ubezpieczenie na życie wzrosła o ponad 50 proc., podczas gdy składka w dziale ubezpieczeń innych osobowych i majątkowych o ponad 12 proc. Podobne, bardzo wysokie wzrosty składki ubezpieczeń na życie odnotowały wcześniej (w 2007 r.) Estonia (ponaddwukrotny wzrost), Rumunia, Litwa, Czechy, Słowacja, Bułgaria. W tej sytuacji musiało dojść do pewnego rodzaju korekty struktury na rynku ubezpieczeń. Wyraźny spadek składki za ubezpieczenia na życie już w 2008 r. zanotowały m.in. Estonia, Litwa, Łotwa, Węgry. Warto zauważyć, że w całej Europie (w krajach CEA, tj. krajach UE plus Norwegia, Szwajcaria, Islandia, Chorwacja, Liechtenstein i Turcja), w których od kilkunastu lat utrzymywał się wzrostowy trend ubezpieczeń na życie w wysokości ok. 6 proc. rocznie, nastąpił w 2008 r. spadek składki w ubezpieczeniu na życie. Nominalnie, przy stałym kursie euro, składka ta w 2008 r. wynosiła 644 mld euro wobec 766 mld euro w 2007 r. W tym ujęciu była więc mniejsza w porównaniu z rokiem poprzednim o 11,2 proc. Po uwzględnieniu różnic kursowych jej spadek był jeszcze głębszy (o 15,9 proc.). Najbardziej, bo aż o 25,7 proc., licząc wartość przypisu składki w cenach nominalnych, przy stałym kursie euro, obniżyła się składka w ubezpieczeniach na życie w Wielkiej Brytanii (przodującej w tym segmencie rynku), gdzie, po uwzględnieniu różnic kursowych, regres wyniósł 36,2 proc.⁶

Mimo znacznego spadku, Polska również w 2009 r. należała do krajów o najwyższym poziomie ubezpieczeń na życie (59,0 proc. łącznej składki). W krajach Europy Środkowej-Wschodniej jedynie na Słowacji i Węgrzech składka za ubezpieczenia na życie jest wyższa niż składka za pozostałe ubezpieczenia. Średni udział składki życiowej w regionie wynosi 45,2 proc. (Tabela 3).

5. Referat Bułgarskiej Komisji Nadzoru Finansowego na konferencję PIA w Sofii (17-19 czerwca 2010).

6. *Polski rynek ubezpieczeniowy 2004-2008*, wyd. GUS, Warszawa 2009, s. 91.

Tabela 3. Struktura ubezpieczeń w krajach Europy Środkowej i Wschodniej w 2009 r. (w proc.)

Kraj	Udział składki z ubezpieczeń na życie	Udział składki z ubezpieczeń nie na życie	Zmiana składki z ubezpieczeń na życie 09/08	Zmiana składki z ubezpieczeń nie na życie 09/08
Albania	9,17	90,83	25,45	- 2,15
Bośnia i Hercegowina	18,20	81,80	4,65	0,17
Bułgaria	13,51	86,49	- 19,30	- 6,18
Chorwacja	26,44	73,56	- 2,01	- 2,73
Czarnogóra	12,58	87,42	11,52	5,27
Czechy	42,28	57,72	6,96	2,41
Estonia	36,37	63,63	5,23	- 4,65
Litwa	31,37	68,63	- 9,46	- 27,27
Łotwa	17,44	82,56	- 12,62	- 27,74
Macedonia*	4,44	95,56	-2,0	- 8,56
Polska	58,98	41,02	- 21,11	5,34
Rumunia	18,41	81,59	- 21,94	- 10,82
Serbia	14,72	85,28	14,73	- 7,98
Słowacja*	52,58	47,42	- 3,41	- 4,36
Słowenia	30,36	69,64	- 1,00	4,98
Węgry	50,32	49,68	- 12,57	- 5,90
Region	45,18	54,82	- 13,70	- 1,80

* dane szacunkowe w oparciu o wyniki trzech kwartałów 2009 r.

Źródło: Jak w tabeli 1.

Jest to jednak obraz nieco zniekształcony wobec dominującej pozycji Polski. W ubezpieczeniach na życie zbiór składki w Polsce stanowi ponad połowę łącznej składki zbieranej w regionie (52,1 proc.). Po wyłączeniu danych dotyczących naszego kraju średni udział składki ubezpieczeń na życie w łącznej składce wyniósłby 36,0 proc. Oczywiście wyjątkowo niski udział ubezpieczeń na życie w takich krajach jak Macedonia i Albania nie ma istotnego wpływu na przeciętny wynik ze względu na śladowy udział tych krajów w globalnym rynku regionu. Należy też zauważyć, że nie są to kraje o najniższym udziale ubezpieczeń na życie w tym rejonie geograficznym. Udział ten w Mołdawii wynosi 6,21 proc., na Białorusi 5,51 proc., na Ukrainie 4,25 proc., a w Rosji 1,61 proc.

Z Tabeli wynika, że spadek ubezpieczeń w regionie nastąpił przede wszystkim w ubezpieczeniach na życie (spadek o 13,7 proc.). Spadek nie dotyczył jednak wszystkich krajów. Dość wysoki przeciętny spadek spowodowany jest w głównej mierze bardzo wysokim spadkiem w Polsce, w Rumunii i Bułgarii (w krajach o dużym wzroście składki w przeszłości).

W ubezpieczeniach nie-życiowych notowane jest bardzo niewielkie obniżenie składki (1,8 proc.). Jest to zrozumiałe, gdyż kryzys gospodarczy nie mógł spowodować drastycznego spadku liczby i ilości samochodów oraz odpowiedzialności cywilnej kierowców lub odpowiedzialności cywilnej z tytułu wykonywania zawodu, spadku wartości mebli i sprzętu elektronicznego oraz gospodarstwa domowego w mieszkaniach, kosztów leczenia powypadkowego etc. Tym bardziej zastanawiający jest tak silny spadek ubezpieczeń nie na życie (majątkowych i innych osobowych) w krajach bałtyckich,

a zwłaszcza na Litwie i Łotwie (ponad 20 proc.), a także w Rumunii (ponad 10 proc.). W Polsce spadek składki nastąpił tylko w ubezpieczeniach na życie (znacznie wyższy od średniej), natomiast w ubezpieczeniach nie na życie nastąpił tradycyjnie kilka punktowy wzrost.

Wpływ kryzysu na spadek ubezpieczeń na życie wiąże się ze spadkiem wartości papierów na rynku finansowym, zwłaszcza akcji i funduszy inwestycyjnych, co spowodowało wycofywanie środków finansowych z polis ubezpieczeń na życie. Łatwo to prześledzić analizując udział składki w poszczególnych grupach ubezpieczeń na życie w Polsce na przestrzeni ostatnich lat (Tabela 4).

Tabela 4. Struktura grupowa ubezpieczeń na życie w Polsce w poszczególnych latach (w proc.)

Treść	1991	1995	2000	2007	2008	2009	2010*
Na życie i dożycie	92,0	75,3	52,3	38,7	72,9	63,6	61,8
Zaopatrzenia dzieci	1,4	0,5	1,0	0,5	0,3	0,5	0,4
Z funduszem kapitałowym	-	6,5	30,5	47,0	16,2	21,4	23,4
Rentowe	0,1	0,7	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3
Wypadkowe i chorobowe	6,5	17,0	16,0	13,6	10,4	14,3	14,1

* dane za I kwartał.

Źródło: *Przegląd dziesięciolecia, wyd. PUNU, biuletyny statystyczne KNF (2007-2010).*

Łatwo zauważyć, że w 2008 r., w którym nastąpił wyraźny regres w ubezpieczeniach na życie, dotyczył on głównie ubezpieczeń z funduszem kapitałowym, który w niewielkim tylko stopniu pełni funkcje czysto ubezpieczeniowe, tj. jako ochrona na wypadek śmierci, ale stanowi sposób oszczędzania i inwestowania środków finansowych, podobnie jak ma to miejsce w przypadku innych form oszczędzania (w oparciu o lokaty bankowe, obligacje i bony skarbowe, fundusze inwestycyjne i akcje). Likwidacja ubezpieczenia jest tu stosunkowo łatwa i niekosztowna, i dlatego ten typ ubezpieczenia jest najbardziej wrażliwy na zmiany na rynku finansowym. Oczywiście tak duży spadek (około trzykrotny) ubezpieczeń z funduszem kapitałowym, przy jednoczesnym znacznym wzroście (prawie dwukrotnym) ubezpieczeń tradycyjnych, tj. na życie i dożycie, nie może być wyłącznie i bezpośrednio wynikiem sytuacji kryzysowej, ale także pewnych technicznych posunięć niektórych zakładów ubezpieczeń, na przykład przez wprowadzenie do obiegu ubezpieczeń na życie i dożycie (mieszanego) na okres półroczny, co bardzo upodobniło to ubezpieczenie do ubezpieczenia z funduszem kapitałowym, przy jednoczesnej ochronie przed podatkiem od zysków inwestycyjnych. Obecnie możemy dostrzec stopniową odbudowę ubezpieczeń z funduszem kapitałowym, ale nadal nie osiągnęliśmy jeszcze wyników sprzed dziesięciu lat.

4. Znaczenie polskich zakładów ubezpieczeń w regionie

Ze względu na znaczny udział Polski w globalnym rynku, a także ze względu na dużą koncentrację polskiego rynku, polskie zakłady ubezpieczeń odgrywają ważną rolę w regionie. Dotyczy to zwłaszcza byłych monopolistów, tj. PZU SA i PZU Życie SA, ale także innych polskich zakładów, zwłaszcza ubezpieczeń na życie (Tabela 5).

Tabela 5. Największe zakłady ubezpieczeń w regionie (składka w mln euro)

Ubezpieczenia na życie			Ubezpieczenia nie na życie		
Nazwa	Kraj	Składka	Nazwa	Kraj	Składka
PZU Życie	PL	2 414,25	PZU	PL	1 896,49
TUnŻ Europa	PL	655,49	Ceska Pojistovna	CZ	922,13
TUnŻ Warta	PL	634,47	Kooperativa Pojistovna VIG	CZ	880,24
ING TUnŻ	PL	620,34	STU Ergo Hestia	PL	531,59
Ceska Pojistovna	CZ	513,90	Triglav	SL	531,34
TU Allianz Życie Polska	PL	451,68	Allianz	HU	484,52
AVIVA TUnŻ	PL	405,54	TUir Warta	PL	452,62
PAPTUnŻIR Amplico Life	PL	380,43	TU Allianz Polska	PL	389,85
Nordea Polska TU na Życie	PL	295,01	Croatia	HR	366,55
Generali Życie TU	PL	294,39	Allianz – Slovenska	SK	363,61

Źródło: Jak w tabeli 1.

W ubezpieczeniu na życie, w którym Polska zdecydowanie przewodzi w regionie (i nie tylko) polskie zakłady ubezpieczeń ulokowały się na pierwszych czterech miejscach, a wśród czołowej dziesiątki znalazł się tylko jeden zakład spoza Polski, tj. Ceska Pojistovna, także uprzedni monopolista. Warto zauważyć, że w pierwszej siedemdziesiątce znajduje się 20 polskich zakładów ubezpieczeń na życie, a więc dwie trzecie wszystkich zakładów.

W ubezpieczeniach innych niż na życie, PZU SA znajduje się zdecydowanie na pierwszym miejscu, ale w pierwszej dziesiątce znalazły się tylko cztery zakłady ubezpieczeń z siedzibą w Polsce.

W przypadku ubezpieczeń majątkowych i innych osobowych w pierwszej siedemdziesiątce znalazło się niewiele mniej, bo 19 polskich zakładów ubezpieczeń.

Dużą rolę na rynku w regionie odgrywa PZU SA, który działa nie tylko w kraju, ale również za granicą. Na Ukrainie PZU Ukraine Life zajmuje siódme miejsce w *rankingu* zakładów ubezpieczeń ze składką za 3 kwartały 2009 r. 1,84 mln euro. W ubezpieczeniach nie na życie PZU Ukraine zajmuje siedemnaste miejsce ze składką za 3 kwartały 2009 r. 14,10 mln euro. Za cały rok 2009 składka wyniosła 19,5 mln euro i była wyższa o 26,7 proc. w stosunku do roku ubiegłego.

Na Litwie zakład ubezpieczeń na życie PZU Lietuva gyvybes draudimas zajmuje siódme miejsce ze składką 4,38 mln euro, a zakład ubezpieczeń nie na życie PZU Lietuva zajmuje wysoką czwartą pozycję ze składką w 2009 r. 37,63 mln euro. Spadek składki, charakterystyczny dla rynku litewskiego, dotknął tam także PZU (spadek o 38,1 proc.).

PZU SA ma wysoką ocenę solidności i niezawodności. W *ratingu* przeprowadzonym przez Standard & Poor's w lipcu 2009 podwyższona została ocena długoterminowa zaufania i finansowej siły grupy PZU SA z „A-” do „A”. W ten sposób PZU SA uzyskał najwyższy *rating* spośród polskich instytucji finansowych. W ubiegłym roku wypłacona została rekordowa dywidenda dla akcjonariuszy PZU SA. Można sądzić, że w przyszłości, po ostatecznym załatwieniu ciągnącego się od kilku lat sporu wśród głównych akcjonariuszy, PZU SA w jeszcze większym stopniu rozszerzy swą działalność w regionie.

Wykaz źródeł:

Biuletyny statystyczne KNF (2007-2010).

Opracowania Bułgarskiego Narodowego Instytutu Statystycznego oraz Komisji Nadzoru Finansowego, przygotowane na konferencję PIA (17-19 czerwca 2010).

Polski rynek ubezpieczeniowy 2004-2008, wyd. GUS, Warszawa 2009.

Primm – Insurance & Pensions, Year XII, Issue 6/2010 /(88), Bukareszt, Maj 2010.

Przegląd dziesięciolecia – Rozwój ubezpieczeń w Polsce w gospodarce rynkowej, wyd. PUNU, Warszawa 2001.

The German insurance industry in the Year 2010, referat na konferencję PIA w Sofii (17-19 czerwca 2010).

Insurance market in Poland as compared to the situation in Central and Eastern Europe – Summary

The article is an attempt at assessing the impact of consequences of the economic crisis on the condition of the insurance sector in the countries of Central and Eastern Europe, and in particular Poland's situation in comparison with the rest of the region. The losses incurred by our market are not very painful. A drop in the life insurance premium was recorded only in 2009 and was probably the result of, among other things, the excessive increase in this type of insurance in the previous year. The results of the 1st quarter of 2010 show that the losses will be gradually compensated. In none of the years there was a drop in property or another personal form of insurance. In other countries of the region the losses are more painful and may cover a longer period, including the year 2010. The most difficult situation in this respect can be seen in Latvia, Lithuania and Hungary. What is interesting is a high position of PZU and PZU Życie on the market in the region of Eastern and Central Europe. This position is becoming even stronger.

Prof. dr hab. EUGENIUSZ STROIŃSKI jest wykładowcą w Akademii Finansów w Warszawie.

Recenzenci: prof. dr hab. Kazimierz Ortyński, prof. dr hab. Tadeusz Szumlicz.